

КОНФЛІКТ КВАЛІФІКАЦІЙ У МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ

CONFLICT OF QUALIFICATIONS IN INTERNATIONAL PRIVATE LAW

Потапова Л.В., студентка IV курсу

*Інститут прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Бугрик А.В., студентка IV курсу

*Інститут прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Морозов Я.І., студент IV курсу

*Інститут прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Основоположною сутністю і завданням міжнародного приватного права є вирішення приватноправових спорів та конфліктів, що ускладнені іноземним елементом. У процесі розгляду таких спорів часто виникають питання, право якої країни необхідно застосувати з метою ухвалення правомірного рішення. У зв'язку із цим під час тлумачення норм національного й іноземного законодавства може виникнути таке явище, як конфлікт кваліфікацій. У статті проаналізовано приклади виникнення конфліктів кваліфікацій, а також шляхи їх усунення, які закріплені в законодавстві й у правовій доктрині. Автори зазначають необхідність урахування всіх аспектів під час з'ясування змісту тих чи інших норм і наголошують на важливості ґрунтовного тлумачення всіх понять, що вживаються в нормі права.

У дослідженні продемонстровано позитивні і негативні аспекти основних варіантів вирішення конфліктів кваліфікацій. Основними варіантами в даній роботі визначено ті принципи вирішення конфліктів кваліфікацій, що закріплені в чинному законодавстві, а також ті, що визнані науковцями, дослідження яких становлять фундамент досліджуваної тематики. Авторами виділено три провідні варіанти вирішення конфліктів кваліфікацій: *lege fori*, *lege causae* та принцип автономії кваліфікації. Під час дослідження автори звертають увагу на необхідність застосування уніфікованого для всіх країн принципу для уникнення розбіжностей у процесі кваліфікації спору. На жаль, вітчизняні, а також іноземні правозастосовці у зв'язку з відсутністю потрібної кваліфікації для оперування різнорізними принципами під час тлумачення норм застосовують *lege fori*, що і спричиняє суперечність та ігнорування іноземного правопорядку.

У процесі дослідження були враховані наукові доробки, національне законодавство, реальні правові приклади конфлікту кваліфікацій. Для уникнення виникнення надалі конфліктів кваліфікацій автори пропонують застосовувати принцип автономної кваліфікації. Незважаючи на складність уніфікації правових норм у всіх країнах, даний принцип надасть можливість систематизувати законодавство і гармонізувати застосування правових норм.

Ключові слова: конфлікт кваліфікацій, колізії колізій, *lege fori*, *lege causae*, принцип автономії кваліфікації.

The fundamental essence and task of private international law is the resolution of private disputes and conflicts complicated by a foreign element. In the process of considering such disputes, questions often arise as to which country's law should be applied in order to make a legitimate decision. As a result, a conflict of qualifications may arise when interpreting national and foreign law. This article analyzes the cases of qualification conflicts, as well as ways to eliminate them, which are enshrined in law and legal doctrine. The authors point out the need to take into account all aspects when clarifying the content of certain rules and emphasize the importance of a thorough interpretation of all concepts used in the legal norm.

This study demonstrates the positive and negative aspects of the main options for resolving qualification conflicts. The main options in this work should be understood those principles of resolving conflicts of qualifications, which are enshrined in current legislation, as well as those recognized by scientists whose research is the foundation of this topic. The authors identify three leading options for resolving conflicts of qualifications: *lege fori*, *lege causae* and the principle of qualification autonomy. During the study, the authors draw attention to the need to apply a certain unified principle for all countries to avoid differences in the process of qualifying the dispute. Unfortunately, Ukrainian and foreign law enforcement officers, due to the lack of the necessary qualifications to operate with various principles, use *lege fori* when interpreting norms, which leads to contradictions and a certain disregard for foreign law.

The research took into account scientific developments, national legislation, real legal examples of conflicts of qualifications. To avoid further conflicts of qualifications, the authors propose to apply the principle of autonomous qualification. Despite the difficulty of unification of legal norms in all countries, this principle will provide an opportunity to systematize legislation and harmonize the application of legal norms.

Key words: conflict of qualifications, collision of collisions, *lege fori*, *lege causae*, principle of qualification autonomy.

Постановка проблеми. Для сучасного світу характерний взаємозв'язок таких комплексних явищ, як стрімкий розвиток глобалізаційних процесів, активне розширення меж інформаційного простору, відсутність умовних обмежень між країнами, а також удосконалення правових норм у межах правопорядків різних країн. У зв'язку із цим дедалі частіше виникають нові колізійні правила, спричинені появою нових або трансформацією наявних суспільних відносин, зокрема в межах приватноправових відносин. Це зумовлює формування проблемних питань під час кваліфікації тих чи інших відносин, а також під час тлумачення і застосування відповідної колізійної норми.

Ключовою метою міжнародного приватного права є вирішення конфліктів, ускладнених іноземним елементом. Нині питання стосовно вирішення проблеми кваліфікації актуальне, оскільки погляди науковців на вирішення даного питання є різнорізними і потребують досягнення консенсусу щодо вирішення цієї проблема-

тики. Під час вирішенні спорів, які виникають у приватноправовій сфері, суди неминуче стикаються з необхідністю юридичної кваліфікації спору. Складність процесу кваліфікації спірних правовідносин зумовлена низкою причин, наприклад:

1. Необхідністю врахування змісту іноземного права.
2. Наявністю в різних юрисдикціях неоднакових механізмів правової кваліфікації правовідносин.
3. Різними рівнями кваліфікації правовідносин.
4. Різними напрямками розвитку міжнародного приватного права в конкретній країні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких прямо або опосередковано наголошено на даній тематичі. Науково-теоретичний фундамент дослідження в даній сфері формується завдяки працям таких вітчизняних фахівців, як В. Балдинюк, О. Гайдулін, Е. Грамацький, А. Довгерт, В. Кисіль, Б. Криволапов, І. Шуміло, а також зарубіжних (Е. Бартен, Е. Рабель).

Виклад основного матеріалу. Загальновідомо, що безперешкодне застосування будь-якої правової норми до відповідних приватноправових відносин неможливе без її тлумачення. Особливість тлумачення колізійної норми зумовлює вирішення проблеми визначення того правопорядку, яке підлягає безпосередньому застосуванню. Як вказував у своїй роботі В. Балдинюк, процес тлумачення полягає у «процесі мислення, що спрямований на з'ясування змісту норми, шляхом установалення значення і змісту визначених, використовуваних нею термінів». Тобто автор наголошує на тому, що завдяки тлумаченню визначаються поняття, якими оперує вже конкретна норма права, з огляду на визначення слів, речень, термінів тощо, які вживаються. Результатом тлумачення такої норми є її застосування [1].

Так, дані питання регулюються положеннями Закону України «Про міжнародне приватне право» (далі – Закон України № 2709–IV). У цьому аспекті вбачаємо за доцільне зазначити думку Н. Погорелької, яка наголошує на тому, що правова кваліфікація норми спрямована на з'ясування права, яке необхідно використовувати стосовно приватноправових відносин, ускладнених іноземним елементом. Для цього, як зазначає авторка, передусім треба визначити правову природу відносин, які потрібно врегулювати [2]. Тобто кваліфікація – це визначення права, зокрема і положень міжнародних договорів, що підлягає застосуванню під час вирішення проблем, які ускладнені іноземним елементом.

В. Балдинюк у своєму детальному дослідженні колізійних норм зазначав, що кваліфікація виступає одним із способів вирішення колізійних норм, який наділений такими ознаками:

1. Даний процес застосовується за певних підстав, а саме у зв'язку із проблемною життєвою ситуацією.
2. Призначенням кваліфікації є пошук компетентної норми права або визначення мети/цілі норми права.
3. Визначення правової природи фактичних обставин, удосконалення норми певного інституту, визначення основної мети для застосування необхідної норми.
4. У результаті правильної кваліфікації знаходиться компетентна норма та відбувається вже її тлумачення [1].

Відповідно до ст. 7 Закону України № 2709–IV під час «визначення права, що підлягає застосуванню, суд чи інший орган керується тлумаченням норм і понять відповідно до права України, якщо інше не передбачено законом. У тому випадку, якщо норми і поняття, що потребують правової кваліфікації, невідомі праву України або відомі під іншою назвою або з іншим змістом і не можуть бути визначені шляхом тлумачення правом України, то під час їх правової кваліфікації також враховується право іноземної держави» [3]. Під час розгляду судами справ, у яких підлягає застосуванню виключно український правопорядок, проблеми, звичайно, не виникає. Але в разі застосування тих чи інших норм іноземного права або іноземного поняття можуть виникнути проблеми через різне тлумачення того самого поняття в різних країнах, або ж узагалі не буде необхідної норми. Такі негативні явища називаються колізіями колізій, або прихованими колізіями.

Отже, сутність колізії колізій полягає в тому, що суд або ж будь-яка особа, ознайомлюючись з тією чи іншою нормою або поняттям іноземного права, розуміє, що поняття невідомо українському праву або те саме поняття має інше значення. Тобто колізії колізій згадуються тоді, коли наявна суперечність між колізійними нормами різних держав, яка полягає в розбіжності використовуваних ними понять. «Приховані колізії» тісно пов'язані з конфліктом кваліфікацій, питання стосовно вирішення якого посідає одне з першочергових місць, оскільки їх правильне розв'язання прямо впливає на якість подальшого ухвалення рішення компетентним судом.

У цьому аспекті доцільно вказати, що законодавець, на жаль, не регламентує чіткої дефініції поняття «конфлікт кваліфікацій». Варто наголосити, що складність у розгляді цього явища полягає в тому, що термінологічно однакові поняття в різних країнах під час правозастосування мають протилежний зміст. Зокрема, у доктрині визначають конфлікт кваліфікацій як колізію між текстурально однаковими юридичними поняттями, тобто те саме явище в різних правопорядках буде мати різну кваліфікацію.

У доктрині міжнародного приватного права в основному виділяють три основні варіанти врегулювання конфлікту кваліфікацій:

- *lege fori*, або ж кваліфікація за законом суду тієї країни, у якій перебуває справа, натепер найбільш прийнятна під час здійснення кваліфікації. Прихильниками даного підходу є Ф. Кан, Дж. Сторі, В. Пулет та інші;

- *lege causae* – кваліфікація за іноземним законом. За даний варіант вирішення конфлікту кваліфікацій виступали Ф. Діспаньє, Р. Вандер Ельст, М. Вольф та інші;

- застосування принципу автономної кваліфікації. Даний підхід відображається в міжнародному комерційному арбітражі. Прихильниками цієї концепції виступали Е. Рабель, Ф. Ріго й інші [4].

Варто зазначити, що принципи *lege fori* та *lege causae* безпосередньо відображені у ст. 7 Закону України № 2709–IV. З метою визначення найбільш прийнятного способу вирішення проблеми кваліфікації детально розглянемо кожний із них.

Першим найпоширенішим випадком є ситуації, коли ті самі правовідносини належать до різних інститутів або навіть галузей за національним та за іноземним законодавством. На думку Е. Грамацького, даний різновид конфлікту кваліфікацій досить легко може усуватись за допомогою методу *lege fori*, який ще зазначають як «первинна кваліфікація». Це дає змогу однозначно визначити статус правовідносин, що виникли [5]. Першим науковцем, який ґрунтовно і всебічно дослідив даний підхід, був Е. Бартен. Він зазначав, що у зв'язку з тим, що колізійне право є частиною національного законодавства, доцільно вживати конкретну термінологію та правові поняття, які притаманні правовій системі. Якщо ж розтлумачити поняття за допомогою норми іноземного права, то це може мати наслідком неправильне регулювання спірних відносин. Е. Бартен наголошував на потребі розробити загальну термінологію, яка була б єдина для всіх країн під час виникнення спорів у сфері колізійних правовідносин [6]. Тобто використання концепції *lege fori* сприяє ідеї єдності національного правопорядку. Так, суд вирішує приватноправовий спір суто за нормами національного законодавства.

Але чи можна вважати це єдиним та істинним принципом, яким має керуватися суд, сказати вкрай важко. Це зумовлено активними процесами інтеграції, у зв'язку з якими застосування суто національного правопорядку спричинить «відставання» держави на міжнародній арені.

Наступним варіантом виникнення конфлікту кваліфікацій є випадки, коли відносини, що регулюються національним законодавством, не можуть бути належно врегульовані у зв'язку з відсутністю відповідного правового інституту у правовій системі держави. Дані конфлікти доцільно вирішувати за принципом *lege causae*. За його допомогою застосування судом норм іноземного права приведе до правильного врегулювання відповідних приватноправових відносин, ускладнених іноземним елементом. У результаті проведеного аналізу законодавства можна дійти висновку, що застосування *lege causae* досить обмежене, оскільки стосується не розгорнутого використання норми права іноземної держави, а лише полягає в урахуванні окремих норм під час здійснення правової кваліфікації. Якщо застосовувати *lege causae* із дотриманням вищезазначених норм, то це може призвести до проблеми відсилання.

В. Кисіль розкривав також метод «оступової» кваліфікації, який зумовлюється зв'язком *lege causae* та *lege fori*. Сутність цього методу полягає в тому, що суд передусім використовує «закон суду» для врегулювання колізійних норм, у разі ж визначення невідомих понять звертається до іноземного правопорядку [7].

Третім способом вирішення конфлікту кваліфікацій є автономна кваліфікація, яка була запропонована Е. Рабелем. Вона застосовується, коли в іноземному праві немає правового інституту, до якого відсилає національна колізійна норма внаслідок її застосування до правовідносин. Тобто автор вказував на необхідність розроблення «наддержавних» понять, які виступали б загальними для всіх [8]. Мається на увазі уніфікація національного й іноземного законодавств. Але, як відомо, такий процес є досить важким, тривалим і ресурсозатратним. Адже результатом уніфікації є укладання меморандуму або угоди. Для цього необхідно скликання компетентних представників хоча б декількох країн, проведення переговорів та досягнення домовленостей. Тому навколо вирішення цього питання виникало безліч дискусій і суперечностей.

Застосування методів *lege causae* і автономної кваліфікації є менш поширеним за *lege fori*. Це пояснюється тим, що об'єктивно вони є більш складними для застосування, правозастосовувач не наділений належною компетенцією та знанням для врегулювання конфлікту кваліфікацій цими двома способами.

Конфлікти кваліфікацій досить часто трапляються в різних сферах міжнародного приватного права. Наприклад, під час виникнення проблем у зв'язку із тлумаченням норм стосовно позовної давності. Дану проблематику активно досліджує Б. Криволапов, який зауважив, що відповідно до законодавства країн континентальної системи права позовна давність вважається елементом матеріального права, тоді як в англосаксонській системі права позовна давність належить до інституту цивільного процесу. Такі суперечності в різних системах права спричиняють

труднощі під час тлумачення і правильного встановлення кваліфікації [9].

О. Гайдулін у своїй науковій роботі пропонує варіант усунення проблеми конфлікту кваліфікацій шляхом уніфікації правових термінів у національному та європейському арбітражі. Автор підкреслює, що для глибокого розуміння національних та іноземних норм не лише необхідно брати до уваги поверхневе значення того чи іншого правового поняття, а передусім треба досліджувати поняття «у глибинах правореалізації». Автор також зазначає, що позитивним впливом на врегулювання конфліктів буде закріплення можливості на досудовому рівні вирішення конфлікту – вибір сторонами конфлікту права, за яким вони хочуть, щоб конфлікт був вирішений [10].

Висновок. У підсумку варто зазначити, що «приховані колізії» зумовлюють появу проблеми стосовно конфлікту кваліфікацій, яка нині є невирішеною в доктринальному і практичному аспектах. Коли український суд оцінює основи публічного правопорядку, виходячи із власних переконань та норм Закону України «Про міжнародне приватне право», він в основному застосовує для кваліфікації принцип *lex fori*. Виникнення та стрімкий розвиток транснаціональних норм та їх дедалі більш активне застосування сприяють поширенню в судовій практиці також методів автономної кваліфікації та *lege causae*. Щоб застосувати колізійну норму, а потім вибрати відповідне право, необхідно спочатку кваліфікувати зміст юридичних понять, а потім співвіднести їх із фактичними обставинами спору.

З урахуванням вищевикладених положень ми підтримуємо думку стосовно активного впровадження в національне законодавство принципу автономної кваліфікації, яка буде сприяти уніфікації норм. Незважаючи на те, що ми виявили, що такий спосіб зумовлений тривалими часовими витратами та складністю у зв'язку з різними правопорядками. Але вважаємо, що такий спосіб є більш прогресивним, оптимальним способом для усунення розбіжностей і суперечностей у термінології.

ЛІТЕРАТУРА

1. Балдинюк В. Забезпечення застосування колізійної норми: кваліфікація, зворотне відсилання, обхід закону в міжнародному приватному праві : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. 2008. 15 с. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&Z21ID=&Image_file_name=DOC/2008/08bvvmp.zip&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1.
2. Міжнародне приватне право : підручник/ за ред. В. Жушмана, І. Шуміло. Харків : Право, 2015.
3. Міжнародне приватне право : Закон України від 23.06.2005 р. № 2709–IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 32. Ст. 422.
4. Міжнародне приватне право : підручник/ за ред. А. Довгерт, В. Кисіля. Київ : Алерта, 2012. URL: <https://westudents.com.ua/knigi/437-mjnarodne-privatne-pravo-dovgert-AC-.html>.
5. Грамацький Е. Правова кваліфікація у міжнародному приватному праві: проблемні питання. *Часопис Київського університету права*. 2018. Вип. 3. С. 151–155. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Chkup_2018_3_36.pdf.
6. Martin E. La Doctrine des Qualifications et ses Rapports avec le Caractère National des Regles du Conflit de Lois. URL: <https://scribd.com/document/258531666/Etienne-Bartin-La-Doctrine-Des-Qualifications-Et-Ses-Rapports-Avec-Le-Character-National-Du-Conflit-Des-Lois>.
7. Кисіль В. Механізми колізійного регулювання в сучасному міжнародному приватному праві : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.03. 2001. 39 с.
8. Рабель Э. Задачи и необходимость сравнительного правоведения. Пер. с нем. Екатеринбург, 2000. 38 с.
9. Криволапов Б. Позовна давність у міжнародному приватному праві : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. 1997. 28 с. URL: http://www.library.lviv.ua/fondy/ICZ/PDF_AREF/PDF_AREF_clip_1997/aref37079.pdf.
10. Гайдулін О. Інтерпретація застосовуваного права європейськими арбітражами: розмежування базових понять. *Право України*. 2016. Вип. № 5. С. 48–56. URL: https://rd.ua/storage/attachments/Гайдулін_2016_Інтерпретація%20застосовуваного%20права%20європейськими%20арбітражами.pdf.